

Ks. dr hab. Janusz Mierzwa, Prof. UPJG
Uczelnia Państwowa im. Jana Grodka w Sanoku
Instytut Nauk Społecznych

RECENZJA ROZPRAWY DOKTORSKIEJ

Mgra Józefa Stolarczyka

pt. „Polsko-słowackie stosunki polityczne i wojskowe w latach 1938-1939”,
napisanej w Kolegium Nauk Humanistycznych Uniwersytetu Rzeszowskiego,
w Instytucie Historii pod kierunkiem Ks. Prof. dra hab. Stanisława Nabywańca

Rzeszów 2024, s. 273.

Jak pisze doktorant we wstępie swojej dysertacji „Każde sąsiedztwo powinno sąsiadów łączyć a nie dzielić. Geopolityczne położenie Polski wielokrotnie narażało ją na aneksjonistyczne aspiracje sąsiadów. To na ogół Polska uchodziła za państwo, które od sąsiadów sporo ucierpiało” (s. 4). Współczesne wyzwania transgranicznych relacji ludnościowych i polityczne uwarunkowania aktualnej rzeczywistości skłaniają do dogłębnych analiz historycznych wydarzeń i wyciągnięcia z nich właściwych wniosków na przyszłość, aby sąsiedztwo łączyło, a nie dzieliło. Dobrze stało się, że w nurt tych zagadnień wpisuje się dysertacja mgra lic. Józefa Stolarczyka, zatytułowana „Polsko-słowackie stosunki polityczne i wojskowe w latach 1938-1939”, napisana w Kolegium Nauk Humanistycznych Uniwersytetu Rzeszowskiego, w Instytucie Historii pod kierunkiem Ks. Prof. dra hab. Stanisława Nabywańca. Promotorowi wyrażam słowa uznania za konsekwentne kierowanie dociekaniem analizowanego problemu badawczego, a jej Autorowi składam gratulacje za finalizację pracy. Chcę mocno podkreślić, że temat rozprawy jest niezmiernie aktualny, chociażby z uwagi na sytuację geopolityczną, a w jej konsekwencji pojawienia się różnorodnych problemów uchodźczych, społecznych, edukacyjnych... itp., które – na bazie doświadczeń historycznych i transgranicznych - domagają się już na tym etapie stosownych rozwiązań, zgodnie z rzymską maksymą Cyncerona „historia est magistra vitae”.

1. Przedmiot i tytuł rozprawy

Mgr Józef Stolarczyk w swojej pracy podejmuje dwa, niełatwe w sąsiedzkich relacjach, tematy. Pierwszy z nich dotyczy rozumienia relacji w stosunkach polsko-słowackich, a drugi przedziału czasowego, tj. okresu od polsko-słowackiego konfliktu z 1938 r. oraz jego następstwu z września 1939 r., którego skutkiem był udział armii słowackiej w kampanii przeciwko Polsce. Jak pisze Autor „te dwa trudne lata będą przedmiotem analizy w przyjętym temacie rozprawy „Polsko-słowackie stosunki polityczne i wojskowe w latach 1938-1939”. Wskazane wyżej kwestie ciągle powracają jako temat nierozliczony lub obciążony stereotypami, uprzedzeniami, nieobiektywnym spojrzeniem i w końcu oceną” (s. 5).

Cel swoich analiz Mgr J. Stolarczyk zawarł w czterech punktach: „1) wyjaśnienie przyczyn polsko-słowackiego konfliktu jesiennego w 1938 r. (...); 2) wyjaśnienie zabiegów polskiego MSZ, zmierzających do ogłoszenia przez Słowaków niepodległości, zamiast pozostawiania w federacji z Czechami (...); 3) wyjaśnienie polskiej aktywności wobec Rusi Zakarpackiej, która ściśle wiązała się z relacjami polsko-słowackimi (...); 4) podejmując ciągle otwarty w przestrzeni badawczej wątek udziału armii słowackiej w kampanii polskiej 1939 r., stawiamy sobie za cel wprowadzenie do obiegu naukowego map ukazujących przebieg tych walk (...)” (s. 8-9). W uzasadnieniu przyjętych założeń teoretycznych doktorant stwierdza: „tak określony główny cel badawczy tematu, będzie więc zmierzał do wyjaśnienia przyczyn polsko-słowackiego konfliktu w 1938 r. i jego reperkusji we wrześniu 1939 r. Ponieważ był on częścią bardziej złożonego zjawiska, jakim była polityka międzynarodowa Polski końca lat 30-tych XX wieku, spróbujemy dowieść, że kwestia słowacka była jednym z najtrudniejszych problemów w kreowaniu przez polską dyplomację przeobrażeń terytorialnych w ramach idei Międzymorza” (s. 9) oraz „ważnym celem jest zachowanie równowagi pomiędzy różnymi punktami widzenia historycznych zdarzeń prezentowanych przez historyków. Osiągnięcie tego celu będzie miarą rzetelności i obiektywizmu badawczego” (s. 10).

W tym miejscu należy zauważyć, że Autor pracy podejmuje zagadnienie jakościowo ważne w płaszczyźnie dociekań naukowych. Gruntowna analiza i dokonanie przekonywających syntez jest zagadnieniem godnym rozprawy doktorskiej. Należy podkreślić także, iż zasadniczy problem poznawczy rozprawy wymagał dobrego przygotowania merytorycznego i metodologicznego. Warto podkreślić, że mgr J. Stolarczyk podejmuje zagadnienie znaczącej rangi naukowej i nowatorskie w analizowanym obszarze badawczym.

Z całą pewnością należy uznać, że tytuł dysertacji jest dobrze „osadzony” w starannie dobranej literaturze przedmiotu, a problem badawczy poprawnie uzasadniony. Nie mam uwag odnośnie tytułu pracy doktorskiej, ani też do głównego problemu badawczego, zawartego w temacie rozprawy, który został logicznie sprecyzowany i nie budzi żadnych wątpliwości.

2. Materiał źródłowy i bibliografia

W celu rozwiązania głównego problemu poznawczego doktorant zgromadził obszerny materiał badawczy, który zamieścił w wykazie bibliograficznym na 20 stronicach (s. 254-273). Bardzo cennym materiałem są źródła archiwalne do których dotarł Autor w Polsce, Słowacji, Niemczech, Stanach Zjednoczonych i Wielkiej Brytanii. Ponadto istotną wartość dokumentacyjną posiadają tabele i mapy, zamieszczone w Aneksie na 40 stronicach (s. 213-253). W wykazie opublikowanych dokumentów, z których Autor korzystał, zamieszczono 360 tytułów publikacji krajowych i zagranicznych.

Jak pisze Autor „na etapie badań, dokonano identyfikacji stanu wiedzy w wybranym temacie, dokonując systematycznego przeglądu literatury” (s.13). Krytyczną i dogłębną analizę zgromadzonego materiału badawczego zamieszczono na s. 13-24. Z całą pewnością można stwierdzić, że zgromadzony i zanalizowany materiał badawczy zasługuje na uznanie, a „warsztat” naukowy pracy może być uznany za wzorcowy. Autor dysertacji bardzo dobrze wykorzystał w swojej pracy ten materiał i należycie wywiązał się z postawionego sobie zadania.

3. Metody badawcze

Po sprecyzowaniu głównego problemu badawczego i szczegółowej problematyki poznawczej mgr J. Stolarczyk sformułował dwie hipotezy, które ujął w formie pytań, a mianowicie: „1. Czy zdając sobie sprawę z nieuchronności wojny z Niemcami, polskim władzom politycznym i wojskowym zależało na demonstracji siły w rozwiązaniu roszczeń terytorialnych wobec południowych sąsiadów? 2. Czy rola armii w rozwiązaniu tego lokalnego problemu miała wymiar socjotechniczny i propagandowy, mający przygotować polskie społeczeństwo do wojny, ugruntowując je w przekonaniu że państwo i jego armia są silne i zdeterminowane do walki?” (s. 9). W celu ich weryfikacji Autor tak określił swoją konceptualizację badawczą: „W konstrukcji dysertacji przyjąłem układ chronologiczno-problemowy. W procesie badawczym posłużyłem się najczęściej stosowanymi

w historiografii metodami: analizy źródłowej i literatury przedmiotu, metodą opisową i syntetyczną. Wybrane metody pozwolą osiągnąć cele pracy oraz rozwiązać przywołane wyżej problemy” (s. 10). Użyte w pracy metody badawcze są powszechnie stosowane w procesie analizy historycznej i chętnie też wykorzystywane w naukach społecznych przy dedukcjach podobnych zjawisk życia społecznego. Całościowe studium dysertacji upoważnia recenzenta do stwierdzenia, że są to właściwe metody, a zastosowane narzędzia i techniki badawcze nie budzą wątpliwości.

4. Konstrukcja rozprawy

Konstrukcja rozprawy została podporządkowana głównemu założeniu badawczemu, a swoje analizy w tym względzie doktorant przeprowadził w pięciu rozdziałach pracy, które poprzedza spis treści, wykaz skrótów i wstęp, a zamyka zakończenie i aneksy, w których na 40 stronicach zamieszczono wartościowe informacje w formie dokumentów, map i tabel. (s. 214-254). Całość pracy wieńczy metodologicznie uporządkowana bibliografia.

Rozdział pierwszy zatytułowany „Antecedencje. Źródła konfliktu” stanowi wprowadzenie do tematu badawczego i zawiera analizy relacji dwóch narodów – jak ujął to Autor „w szerszym kontekście pogranicza oraz stosunku Polski do kwestii autonomii Słowacji”. W tym kontekście Autor podjął się próby wyjaśnienia kwestii, jakie znaczenie miały polskie rewindykacje z 1938 r. dla budowy własnego państwa i armii w sytuacji spodziewanego konfliktu z Niemcami? Rozdział drugi „Polsko-słowacki kryzys jesienią 1938 r.” ukazuje przygotowania, okoliczności i przebieg polskich rewindykacji granicznych kosztem Czechosłowacji w Czadeckiem, na Orawie, Spiszu, w Pieninach, w dolinie Popradu i w Beskidzie Niskim. Rozdział trzeci „Polska aktywność na Rusi Zakarpackiej i jej wpływ na stosunki polsko-słowackie (listopad 1938 – marzec 1939)” skupia uwagę wokół zagadnienia polskich akcji dywersyjnych (takich, jak: Akcja „Łom” i Akcja prešovska) na pograniczu słowacko-karpatorskim. Autor analizuje ich wpływ na polsko-słowackie relacje i zauważa w nim także plany możliwości uzyskania wspólnej granicy polsko-węgierskiej. Wprawdzie ten rozdział pracy może być trochę „poboczny” wobec tematu dysertacji, ale – jak pisze – „bez całościowego przedstawienia polskiej dywersji na Rusi Zakarpackiej, nie uchwycimy interesujących nas wątków słowackich”. W czwartym rozdziale pracy, zatytułowanym „Stan zagrożenia południowej granicy Polski w związku z sytuacją polityczno-militarną Słowacji w okresie od 14 marca 1939 r. do 31 sierpnia 1939 r.”, zanalizowano istotne kwestie z perspektywy ówczesnych uwarunkowań społeczno-politycznych. Skupiono się na takich

zagadnieniach, jak: ocena wywiadowcza zagrożenia Polski na odcinku granicy słowackiej, *Ordre de Bataille* armii słowackiej, zależnej od Trzeciej Rzeszy organizacji państwa słowackiego, a także na kwestiach społecznych, jak np. działalność organizacji paramilitarnych, nastroje społeczne i stosunek Słowaków do „nowej rzeczywistości”, incydenty graniczne oraz na kwestii polskiej i słowackiej dyplomacji w obliczu wojny. Końcowy, piąty rozdział pracy „Słowacja wobec kampanii wrześniowej 1939 r.” szczegółowo odtwarza polsko-słowackie walki z września 1939 r., w tym istotnym wydarzeniem, związanym z aktywnością Legionu Ukraińskiego pułkownika Romana Suszki oraz polskich jeńców wojennych.

Swoje dociekania badawcze Autor rozprawy pozostawia otwarte w zakończeniu swej pracy na dalsze poszukiwania i krytyczne analizy historyków. Jest to poprawny tok rozumowania, zgodny z przyjętą wcześniej metodologią badawczą, dzięki której Autor wnikliwie prześledził warstwę argumentacyjną w oparciu o zgromadzony „warsztat” naukowy, zastosowane i właściwie wykorzystane metody, narzędzia i techniki badawcze.

5. Analiza treści

W prezentowanej recenzji pracy doktorskiej mgra Józefa Stolarczyka trudno jest ukazać pełną treść rozprawy z podjętymi przez Autora wyzwaniami badawczymi, a tym bardziej trudno jest ustosunkować się do poszczególnych kwestii. Powinno zatem wystarczyć ogólne zapewnienie recenzenta o istotnej wartości poznawczej i naukowej przedstawionych wyników analiz oraz syntez. Aprobując całość dociekań doktoranta chciałbym jednak zwrócić uwagę na kilka spraw.

Najpierw chciałbym podkreślić:

- bardzo dobry tok przeprowadzonych analiz;
- logiczne analizy i syntezy analizowanych kwestii badawczych;
- zgromadzony i wzorcowo uporządkowany gruntowny materiał źródłowy i badawczy;
- krytyczne podejście i obiektywna ocena w podejściu do analizowanych zagadnień;
- właściwy język i styl pracy.

Moje uwagi:

Recenzja nie jest „laurką” lecz przede wszystkim krytyczną, rzetelną i życzliwą oceną pracy. Nie wnikając w drobiazgowość, przed wydaniem drukiem – co zalecam – jak, np. nieliczne mankamenty edytorskie, interpunkcyjne, stylistyczne czy nomenklatorskie chciałbym zwrócić uwagę, że:

- warto byłoby poszczególne rozdziały podzielić na podrozdziały;
- zmienić tytuł ostatniego rozdziału, np. na: „Kampania wrześniowa w 1939 r., a zaangażowanie Słowacji”; (Słowacja nie była biernym obserwatorem lecz czynnym uczestnikiem kampanii wrześniowej...);
- zmienić kolejność w układzie publikacji, np. po tytule: 1. wykaz skrótów, 2. Abstrakt (Abstract), 3. Słowa kluczowe (Key words), 4. Spis treści, 5. Wstęp, 6-10. Rozdziały z podrozdziałami, 11. Zakończenie, 12. Bibliografia, 13. Aneksy.
- warto byłoby też dodać krótkie wprowadzenie i podsumowanie (3-5 zdań) do każdego rozdziału pracy.

Powyższe uwagi w niczym nie umniejszają wartości przedstawionej do recenzji rozprawy. Stanowi ona bowiem twórczy krok w kierunku problematyki ważnej naukowo, zarówno w płaszczyźnie teoretycznych analiz, jak i w płaszczyźnie praktycznych rozwiązań. Podsumowując stwierdzam, że zgromadzony materiał źródłowy i zastosowane metody badawcze są poprawne, wywód logiczny, a język ścisły, jasny i naukowo poprawny. Wnioski wyprowadzane z analiz są właściwe. Autor rozprawy dał w ten sposób przekonujący dowód, że potrafi myśleć twórczo i pracować naukowo.

Rozprawa doktorska Mgra Józefa Stolarczyka jest bardzo dobra, dlatego jako jej Recenzent, zgodnie z treścią pisma oznaczonego treścią pisma nr BPOCH.5200.125.2023.MW Wydziału Socjologiczno-Historycznego UR w Rzeszowie z dnia 25.10.2024 r. wnoszę do Rady Naukowej Kolegium Nauk Humanistycznych UR – a jest to przywilejem Recenzenta – o wyróżnienie recenzowanej pracy pt. „Polsko-słowackie stosunki polityczne i wojskowe w latach 1938-1939” oraz wyróżnienie jej Autora Mgra Józefa Stolarczyka i Promotora pracy Ks. Prof. dra hab. Stanisława Nabywańca za wnikliwe, odkrywcze badania i kwerendy archiwalne, nowatorskość i innowacyjność w ocenie historycznych wydarzeń.

Historia jest nauczycielką życia i nie ma w tym względzie żadnych wątpliwości. Akceptując w pełni całokształt pracy, analizując dogłębnie jej szczegóły, a zarazem nie wnikając w mniej istotne uchybienia, chciałbym porozmawiać z doktorantem na następujący temat: na czym warto byłoby aktualnie i w przyszłości opierać współpracę transgraniczną mieszkańców po polskiej i słowackiej stronie granicy?

Podsumowując stwierdzam, że główny problem badawczy zawarty w tytule opracowania został rozwiązany, metody badawcze użyte w pracy są poprawne, wywód logiczny, a język ścisły, jasny i naukowo poprawny. Cała rozprawa doktorska w swojej strukturze jest logiczna, a poszczególne jej rozdziały wyczerpują główny przedmiot zainteresowań badawczych Autora. Wnioski wyprowadzone z analiz są właściwe. Autor dysertacji w przekonujący sposób dał dowód, że potrafi zarówno myśleć twórczo, jak i pracować naukowo.

Wyrażam przekonanie, że recenzowana dysertacja spełnia warunki stawiane pracom doktorskim, określone w obowiązujących przepisach prawa o szkolnictwie wyższym i nauce z dnia 20 lipca 2018 r. i może być podstawą do dalszych etapów procedowania, celem nadania jej Autorowi stopnia naukowego doktor w dyscyplinie nauk historycznych.

Ks. Dr hab. Janusz Mierzwa, Prof. UPJG

Sanok, 4 listopada 2024 r.